
Cartes i documents

Quatre cartes de Lluís Nicolau d'Olwer a Rafael Tasis

MANUEL LLANAS

Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya

mllanas@uvic.cat

Resum: Datades entre 1954 i 1959 a Mèxic, on vivia exiliat, aquestes cartes de Nicolau d'Olwer a Rafael Tasis aborden una gran varietat de temes, entre els quals un seguit de comentaris sobre obres pròpies i de Tasis. Cal destacar el contingut de la darrera carta, on Nicolau evoca els Jocs Florals de Barcelona dels inicis del segle xx i els de 1952, celebrats a Tolosa de Llenguadoc, valora les memòries de Gaziell i analitza els motius que van dur diferents escriptors catalans (en especial Eugeni d'Ors) al periodisme en castellà.

Paraules clau: Nicolau d'Olwer, Rafael Tasis, Jocs Florals, Gaziell, Eugeni d'Ors.

Four letters from Lluís Nicolau d'Olwer to Rafael Tasis

Abstract: Dated between 1954 and 1959 in Mexico, where he lived in exile, these letters from Nicolau d'Olwer to Rafael Tasis touch on a wide variety of topics, including a number of comments regarding Nicolau's own and Tasis' works. Close attention is paid to the final letter, in which Nicolau discusses Barcelona's Floral Games in the early twentieth century and those held in Toulouse (France), in 1952, appreciates Gaziell's memoirs, and examines the reasons why various Catalan writers (particularly Eugeni d'Ors) practiced Spanish-language journalism.

Keywords: Nicolau d'Olwer, Rafael Tasis, Floral Games, Gaziell, Eugeni d'Ors.

És més que probable que Nicolau i Tasis es coneguessin a Barcelona els anys trenta, quan el segon era secretari general de les joventuts d'Acció Catalana Republicana, partit que el primer havia contribuït a fundar. Els contactes van continuar, acabada la guerra, durant l'exili a París, fins que per l'octubre de 1945 Nicolau es trasllada definitivament a Mèxic. Arran de la seva mort, escaiguda el desembre de 1961, Tasis en publica una evocadora i emotiva necrologia en una revista de l'exili.*

Les dues primeres cartes, de 1954, se centren monogràficament en comentaris sobre novel·les de Tasis que, en algun cas encara no publicades, l'autor havia fet conèixer al seu corresponçal. La segona, de 1958, més variada de continguts, aborda aspectes de la vida quotidiana a Mèxic, agraeix un homenatge rebut en complir setanta anys, evoca fugaçment hores compartides al París ocupat, valora diferents semblances de les incloses al volum *Caliu* —publicat aquell mateix any— i, en especial, reflexiona sobre la tasca

* R. TÀSIS, «Un gran català, un gran amic. En la mort de Lluís Nicolau d'Olwer», *Pont Blau* (Mèxic), núm. 109, gener 1962, p. 2-5; article reproduït a R. TÀSIS, *Lectures de postguerra*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016, p. 159-165. Quatre anys abans, Tasis havia publicat, a la mateixa revista, un altre article, citat a la nota 19 (carta 3).

dels historiadors i sobre el perill d'interpretar personatges del passat de manera freda i distant i amb idees del present.

La quarta i darrera, de 1959, és no tan sols la més extensa, sinó també la joia de la corona, tant per l'ampli ventall i positiu interès dels temes tractats com pel fet que Nicolau hi desplega la seva proverbial sagacitat analítica. Per començar, els comentaris sobre els Jocs Florals, basats en records personals dels inicis del segle XX i en el testimoni de la seva participació en els de Tolosa de Llenguadoc de 1952. En segon lloc, la glossa, altament elogiosa, de les memòries de Gaziel, en les quals detecta amb perspicàcia episodis novel·lats (no pas, per cert, el del sopar a Madrid amb l'avi, que em consta que efectivament va tenir lloc). La preocupació de Gaziel per la professionalització dels escriptors catalans dona pas, en tercer lloc, a unes consideracions clarividents sobre el periodisme en castellà de personalitats com el mateix Gaziel, Miquel dels Sants Oliver i Joan Maragall; i desemboca en una interpretació de la defenestració i la defecció subsegüent d'Eugeni d'Ors, tal vegada no pas nova, però sí examinada de forma original, exempta de maniqueïsmes. La carta acaba amb informacions de publicacions i projectes propis i amb observacions sobre tres obres de Tasis, una de les quals —una biografia de Joan I— li suscita judicis sobre les figures d'aquell monarca i de Bernat Metge, mentre que a propòsit d'una altra —una traducció—, es refereix a versions teatrals i cinematogràfiques de *Volpone*. Es tracta, en suma, d'una peça epistolar de primer ordre.

Aquestes cartes —la primera autògrafa i les altres tres mecanoscrites— són totes les de Nicolau a Tasis existents en el Fons Rafael Tasis, conservat a la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona; dec a l'amabilitat de Montserrat Gutiérrez Folgueiras haver-ne obtingut còpia. Tret de lleus esmenes i adaptacions ortogràfiques, la transcripció reproduceix els originals amb tota fidelitat. Finalment, em complau expressar, ara públicament, la meua gratitud a tothom a qui he amoïnada amb consultes per poder anotar —i desxifrar— satisfactòriament les cartes: Eusebi Ayensa, Montserrat Bacardí, Maria Campillo, Francesc Foguet, Montserrat Galí, Víctor Martínez-Gil, Laia Miret, Pere Quer i M. Àngels Verdaguer.

1

L. Nicolau d'Olwer
Cerrada de Mazatlán 12
México 11, D. F.

22 de febrer, 1954

Sr. Rafael Tasis
Barcelona

Benvolgut amic,

Us felicito per *Sol Ponent* i us agraeixo de tot cor els mots tan amicals amb què me l'acompanyeu. Novel·la ben pensada, ben tallada i ben escrita (això no cal dir-ho). Heu tingut l'encert d'abocar-vos a un tema permanent, humà —i proteic. Tema que havia colpit Maragall, literàriament amb *Nausica* i d'una manera viscuda amb *Haidé*, com vàreu posar en valor a la *Revista de Catalunya*.¹

Heu desfet el nus —o, millor, l'heu tallat— amb un desenllaç lògicament biològic, si valen aquests mots. Contra el dimoni meridià de Claudi Llopart, Francina es repenja en el bon seny femení, més vital que no pas conscient. Així, anys després, en els moments enutjosos de la vida, l'un i l'altre podran recordar aquelles hores d'èxtasi, d'il·lusió, de desig. En canvi, enduts per la foguerada d'ell, no haurien trigat a ésser infeliços, i potser acabarien odiant-se. És aquesta, al meu entendre, la raó decisiva; no pas el deure de conservar davant la societat una mena de personalitat mítica, imposada de fora estant per la consideració o per la fantasia dels altres. Fet i fet, la seva vida és seva, i els seus deures no traspassen el cercle familiar.

Tres i *Muntaner*...² tenen un desplegament més ample, i en aquest aspecte són més novel·les; però els fets exteriors hi són els veritables protagonistes. Ací, per contra, el món exterior és només paisatge i espai.

Un encert també el personatge «deuteroagonista», el pintor Llorenç Artigues. De gran relleu, ple de vida, sembla que l'hem vist a una penya o a un taller. Em sembla el més individualitzat de tots els personatges. Montserrat, pura silueta, és ben bé una muller de casa nostra, com n'hem conegut més d'una. Ha arribat a la *sagesse* de prendre's el marit com un infant, i de no donar importància a les coses, per tal que no arribin a tenir-ne.

1. Es refereix a l'article «Haidé», publicat per Rafael Tasis al número 96 (febrer de 1940) de la *Revista de Catalunya*, p. 169-184.

2. La primera edició de la novel·la *Tres* la publica Costa-Amic a Ciutat de Mèxic el 1962; pel que fa a *Muntaner*, 4, títol definitiu de la segona, va quedar inèdita fins al 2015, any en què la publica l'editorial Ensiola.

La meua dona,³ que entén molt bé el català —per bé que no es resol a parlar-lo per allò de l'accent i perquè tot seguit deriva cap a l'italià— us ha llegit, i m'encarrega de trametre-us els seus compliments.

No cal dir-vos com espero l'arribada del vostre *Rei Pere III*. M'havíeu anunciat que pensàveu dedicar-me'l. No cal pas repetir-vos com me'n sentiria complagut i agraït. Tanmateix, si això pot dur-vos dificultats de cap mena que siguin, no us sentiu lligat, us prego per la vostra gentilesa. Em doldria força que la nostra bona amistat pogués perjudicar-vos.⁴

Anuncieu *La Bíblia valenciana*.⁵ De què es tracta? Aneu a publicar el text antic? És potser el títol d'una obra d'imaginació?

Ja veieu que *La Nostra Revista* sembla que reviu...⁶ El nostre vell amic havia volgut plegar-la; però ara que n'hi ha una altra,⁷ s'hi repensa, i en tindrem dues en comptes d'una. Tot sia *ad majorem Cataloniae gloriam*.

Amb records per als vostres, rebeu una cordial abraçada.

P. S. Ahir vàrem enterrar la muller de Joan Tomàs.⁸

3. Palma Guillén Sánchez (1898-1975), professora i diplomàtica mexicana, estudiosa i hereva de Gabriela Mistral, s'havia casat amb Nicolau d'Olwer el 1946.

4. L'obra *La vida del rei en Pere III*, de Rafael Tasis —distingida el 1949 amb l'accèssit al premi Pròsper de Bofarull de l'Institut d'Estudis Catalans—, la va publicar a Barcelona l'editorial Aedos aquell mateix any 1954. La dedicatòria fa així: «A L. N. O., que m'encoratjà a escriure aquest llibre i volgué corregir-ne els errors»; en la segona edició, de 1961, ja és del tot explícita: «A Lluís Nicolau d'Olwer, historiador il·lustre i amic estimat, que m'encoratjà a escriure aquest llibre i volgué corregir-ne els errors».

5. Tasis va publicar la novel·la policíaca d'aquest títol a Barcelona el 1955 (Albertí Editor).

6. Aquesta revista cultural i política, fundada i dirigida per Avel·lí Artís i Balaguer, va aparèixer a Mèxic entre 1946 i 1954; el gener de 1955 reapareixia amb el nom de *La Nova Revista*, que, dirigida per Avel·lí Artís-Gener (Tísner, fill d'Artís i Balaguer), es va publicar fins a l'octubre de 1958.

7. Aquesta altra era *Pont Blau*, dirigida per Vicenç Riera Llorca i publicada entre 1952 i 1963.

8. El periodista Joan Tomàs i Rossich, també exiliat a Mèxic.

2

L. Nicolau d'Olwer
Cerrada de Mazatlán 12
México 11, D. F.

12-IX-54

Amic Tasis:

Voldria ésser el primer a donar-vos la bona nova: heu guanyat el premi Guimerà.⁹ Enhorabona! Això us compensarà fins a cert punt de l'altre, que ha sortit *honorífic*. L'amic [*nom il·legible*] està a la vostra disposició des d'ara mateix; dieu-li com i quan.

Per a la vostra satisfacció puc afegir-vos que desconeixíem el nom de l'autor d'*Un home entre herois* fins al moment de descloure la plica.¹⁰

Tècnicament, l'obra té el *savoir faire* d'un dramaturg expert. El fons és ben bé d'aquesta hora. El lema ho diu: «La víctima». Suprimir l'intel·lectual és una solució per als homes d'acció. I pels que vàrem viure el París d'aquells temps de l'ocupació, sempre amb la vida a l'encant, és un record punyent.

Una abraçada.

[signatura]

Ramon Xuriguera té el premi Alexandre Plana.

Pedrolo, el Maragall (és fill d'un condeixeble meu).

9. Es refereix als premis que, convocats a Mèxic per la revista *Pont Blau*, va atorgar un jurat compost per Pere Calders, Lluís Nicolau d'Olwer, Manuel Alcàntara Gusart, Josep M. Giménez-Botey i Josep Roure-Torent. Els dos altres premiats que s'esmenten al final de la carta, Ramon Xuriguera i Manuel de Pedrolo, ho van ser, respectivament, per l'assaig sobre *La pintura catalana avui* i pel poemari *Simplement sobre la terra*.

10. Aquesta obra teatral de Tasis la va publicar a Barcelona l'editorial Nereida aquell mateix any 1954.

3

L. Nicolau d'Olwer
Cerrada de Mazatlán 12
México 11, D. F.

1r de maig, 1958

Sr. Rafael Tasis
Barcelona

Estimat amic,

Aquest primer de maig —dia de reclusió forçosa: Palma¹¹ hauria volgut anar al cinema (sempre és agradable de sentir parlar francès), però no hi ha espectacles— ha estat un dia rodó. M'ha vingut a veure Joan Cendrós,¹² Mercuri viatger per tota l'Amèrica, duent-me la insígnia de l'Institut i la medalla del cinquantenari,¹³ a més de noves fresques dels amics; després, el correu m'ha servit un catàleg de llibres de Joan Porter¹⁴ (en aquests catàlegs de vell sempre em sembla que ha d'haver-n'hi d'aquells que foren defenestrats a Laietana 19!);¹⁵ l'anunci d'un concert a l'Escola del Mar, que al cap de 37 o 38 anys encara recorden que la vaig fundar;¹⁶ una carta de Pere Bohigas, anunciant-me la tramesa d'unes fotocòpies de manuscrits del Muntaner;¹⁷ i, en fi, la vostra del 27 d'abril.

Precisament avui pensava escriure-us, aprofitant una mena de vacances inesperades, que els mexicans són destres a organitzar. Avui és la festa del treball i el dia 5 és festa nacional, commemorativa de la derrota dels francesos a Puebla, l'any 1862; però com que demà els obrers fan festa per tal de reposar de la festa d'avui (que no és tal festa, perquè els sindicats els obliguen a formar-se militarment i desfilar davant del Palau Nacional; en resum: cinc hores drets, aguantant el sol tropical damunt la clepsa), i com que el dissabte queda així escanyat entre dues festes per banda, han acordat que el millor és fer un pont de cinc ulls. Els potentats, que són molts, i els que no ho són però en fan, que són molts més, prenen l'auto i se'n van a Acapulco, al *ranchito*, o si més

11. Palma Guillén, esposa de Nicolau; cf. la nota 3 (carta 1).

12. Es refereix segurament a Joan Baptista Cendrós i Carbonell, que, propietari de l'empresa de perfumeria i cosmètica Haugron Cientifical, provava d'introduir els seus productes al mercat americà. Cendrós, mecenes de la cultura catalana, contribuïa a sostenir les activitats de l'Institut d'Estudis Catalans.

13. Nicolau era membre des de 1918 de l'Institut d'Estudis Catalans, que va celebrar el cinquantenari el 1957.

14. Es tracta del llibreter barceloní Josep (no Joan) Porter i Rovira.

15. El domicili barceloní de Nicolau, situat al número 19 de la Via Laietana, va ser saquejat el gener de 1940, amb la pèrdua subsegüent de la biblioteca i la documentació personal.

16. L'Escola del Mar en rigor la va fundar, el 1922, el pedagog Pere Vergés i Farrés, però Nicolau, com a regidor i president de la Comissió de Cultura de l'ajuntament barceloní, va tenir-li un paper decisiu.

17. Es refereix a manuscrits de la *Crònica* de Ramon Muntaner.

no a un modest *búngalo* de Cuernavaca; els altres restem a casa, els uns per a fruir-hi de tranquil·litat i els altres per a no exhibir-se i poder dir que han estat fora.

Bé, perdoneu. No tractava pas de dibuixar-vos una estampa mexicana, sinó de dir-vos que he resolt d'associar-me aquests cinc dies a la «vaga general», interrompent les meves investigacions econòmiques sobre les inversions estrangeres al temps de don Porfirio,¹⁸ de les quals fa una temporada que vivim, per a donar-me a tasques agradables, complint amb els amics, i primer que tot escrivint-vos.

Anava a dir-vos que sempre estic en deute amb vós i que cada lletra ha d'ésser per a regraciar-vos d'alguna cosa; i vet ací que en el moment precís m'arriba una altra lletra vostra, que m'augmenta el deute.

Volia escriure-us el meu agraïment per la vostra adhesió al sopar del 15 de març, que el *Pont Blau* ha publicat íntegra.¹⁹ Una lletra tan cordial i de tan bona memòria... Sovint penso que l'exili té els seus avantatges: la gent que em conegui a través del que dieu de mi em creurà molt millor que no pas si m'hagués conegut personalment. No us parlaré de la festa, perquè l'amic Cabruja n'ha fet una ressenya que sortirà «a la revista», va dir-me, no sé si al·ludint *La Nostra Revista* o bé *Pont Blau*;²⁰ però tant se val, perquè vós les rebeu totes dues.

No duia escrit el meu parlament de gràcies; vaig preferir llançar-me a la improvisació, perquè això treu encarcament, i potser la meva emoció es va sentir més en el to de la veu que no pas vaig encertar a expressar-la amb els mots. Les adhesions de fora de Mèxic i sobretot les de dins de Catalunya, sincerament: em van commoure. Hauria volgut, dins el possible, regraciar a tots ells, ni que fos enviant-los una tarja amb dues paraules. Els organitzadors, però, es van guardar tot el correu, sense donar-me'l, perquè es proposaven d'imprimir una plaqueta amb les adhesions i els parlaments. Ara, que si els propòsits alguna vegada es realitzen, sol ésser tardanament. Si aquest arriba a bona fi, trametré un exemplar a cadascun dels adherits, com a bon record i penyora d'agraïment.

La vostra darrera em fa conèixer el motiu pel qual el bon i enyorat amic Lloret²¹ no va poder signar l'adhesió col·lectiva, i això me'n va valer una de personal seva. Digueu-li com em plau que hagi sortit bé de la intervenció quirúrgica i que pugui reintegrar-se a la seva vida normal. Digueu-li també que el prenc com un exemple i un estímulo, quan sento que els any em pesen massa.

Tornant a aquella vostra lletra, i perdoneu el desordre d'aquesta, em va fer molt feliç aquella evocació del París ocupat i del sopar a les golfes de rue Mabillon, amb l'amic

18. Porfirio Díaz, president de Mèxic entre 1876 i 1911.

19. El sopar esmentat es va convocar en homenatge a Nicolau amb motiu del seu setantè aniversari. L'escrit d'adhesió de Tasis, titulat «A Lluís Nicolau d'Olwer», es va publicar, en efecte, a *Pont Blau*, núm. 65, març 1958, p. 100-102.

20. Aquesta ressenya es publica, anònima i amb el títol «Homenatge al doctor Lluís Nicolau d'Olwer» a *La Nova Revista* (que Nicolau confon amb *La Nostra Revista*), vol. vi, núm. 33, octubre de 1958, p. 6-8.

21. Es tracta segurament de l'advocat i polític tarragoní Pere Lloret i Ordeix (1877-1967), correligionari de Nicolau els anys vint i trenta.

Romigosa i la futura Mrs. Andrews.²² Temps durs i, enmig dels perills, reconfortants, perquè els alimentava l'esperança. No és pas que ara visquem desesperats, sinó que ja ens hem fet mesells a no esperar. I sobretot, amic Tasis, gràcies, moltes gràcies, per les vostres paraules, tan emotives, a Palma. La major part de la nostra gent no sap pas tot allò que els exiliats li deuen, ni ho sabrà mai; però estic content que els nostres amics l'estimen i que la més forta i més llarga ovació del sopar va ésser per a ella.

És molt falaguer allò que m'escriviu del vostre fill (aquell infantó de la rue de Rome!) i de la seva generació. Ells seguiran un camí propi, que no serà pas el mateix que si no hagués passat res —i espero que tindran millor fi que no pas nosaltres.

Sí, el «tríptic» de Macià s'havia publicat a *La Nostra Revista*.²³ Vaig llegir-lo a l'Orfeó, un dia d'aniversari de la seva mort. Segurament *Caliu* tindria més fàcil camí, si no fossin les seves notes polítiques (Layret, Macià, Rahola, Companys); em sembla, però, que les «breus confidències» justifiquen, almenys d'un punt de vista subjectiu, l'estructura del llibre.²⁴ Tal com està penso que dona una imatge fidel del seu autor, que ja és massa vell per a fer exercicis de corda fluixa.

El capítol del pintor vilanoví-mexicà vaig afegir-lo (vull dir, el vaig escriure) a darrera hora, per tal d'acostar el llibre en el temps i en l'espai —altrament semblaria massa llunyà i tot «europeu». Demés, m'ha proporcionat una de les millors fotos del llibre, aquell romàntic violoncel·lista... que mai no havia tocat música. Entre les fotografies que conserva la seva vídua, avui muller de Felip Teixidor, n'hi ha una on vaig reconèixer l'alsacià, però era massa petita per a treure'n un gravat acceptable.²⁵ El retrat de Reventós és francament dolent:²⁶ penso que el seu fill no en tenia de millor, i encara calgué dibuixar-lo, perquè la còpia era tan negra que no es podia gravar.

A propòsit, jo dono com a data de la mort del nostre amic el 1942 i de la de Francesc Layret el 1921; i ara em venen els dubtes, perquè Faustí Ballvé em diu que aquell morí el

22. L'«amic Romigosa» és segurament Antoni Romigosa Company; desconec la identitat de la dona.

23. Aquest «tríptic» constitueix un dels capítols del llibre de Nicolau mencionat tot seguit; amb el títol «En la vida i en la mort de Francesc Macià», Nicolau l'havia publicat, quatre anys abans, a *La Nostra Revista* (vol. IX, núm. 73, gener-febrer 1954, p. 3-5).

24. *Caliu. Records de mestres i amics* el publica a Mèxic l'Institut Català de Cultura aquell any 1958. Encapçalat per unes «Breus confidències a tall de pròleg», Nicolau hi incorpora retrats de «Francesc Layret, assassinat», «Tríptic de Francesc Macià», «Rememrança de Carles Rahola» i «Meditació en la tomba de Lluís Companys», tots quatre suprimits —per raons òbvies de censura— en la primera reedicció del llibre a Catalunya, publicada a Barcelona per l'editorial Selecta el 1973 amb un pròleg de Jordi Rubió i Balaguer.

25. Totes aquestes explicacions al·ludeixen al retrat del pintor Rafael Sala Marco, nascut a Vilanova i la Geltrú el 1891 i mort a Califòrnia el 1927 després d'haver viscut els últims anys a Mèxic. En aquell retrat («Aquell sol de Vilanova...»), Nicolau narra com, en un interrogatori sofert per part de la Gestapo al París ocupat, descobreix que el traductor, alsacià, havia conegut Sala a Alemanya i a Itàlia poc abans de la Primera Guerra Mundial. En quedar vídua, l'esposa de Sala, Monna Alfau, es va casar amb Felip Teixidor i Benach (1895-1980), també vilanoví i amic de Sala, amb qui va marxar a Amèrica el 1918 i que es va establir a Mèxic, on va exercir càrrecs rellevants en l'administració del país d'acollida i va dur a terme tasques editorials.

26. Fa referència a la foto que il·lustra el capítol dedicat a «Manuel Reventós. Notes per a un assaig biogràfic».

1943, i Miquel i Vergés pensa que Layret va ésser assassinat el 1920.²⁷ Podríeu esclarir-m'ho? No és pas que pensi a una segona edició de *Caliu*, és clar, però com a historiador tinc el gust (i el deure) de l'exactitud cronològica. I com que vós també sou del gremi...

No us planyeu de la falta de lleure i de possibilitats d'investigació. La recerca als arxius no és sinó una branca de l'arbre frondós del treball històric. Sovint la tasca dels erudits és intranscendent, limitant-se a fer un traspàs de l'inèdit manuscrit a l'*inèdit imprès*. Publiquen allò que ningú no llegeix. I tanmateix la història és la novel·la més apassionant..., només que manca sovint el talent de novel·lista per a veure i fer veure els personatges a la claror de les dades que surten de la fredor dels documents interpretats «humanament». Els personatges històrics no són pas imatges de retaule, ni estampes d'Épinal, ni «santi de guixi», sinó homes i dones de carn i ossos. Molts historiadors (sobretot els «partidaris») cauen a l'anacronisme d'atribuir a la gent d'altre temps les idees del nostre (un Jaume I «nacionalista», per exemple, és tan absurd com un Jaume I amb redingot i barret de copa), i en canvi els deshumanitzen, buidant-los de tot allò que és permanent i consubstancial amb l'home. La història sembla, així, una cavalcada de fantasmes amb banderes actuals. El contrari és, em sembla a mi, allò que ens acosta a la veritat: uns homes com nosaltres, amb les mateixes passions, vicis i virtuts, amb sensibilitat i idees diferents de les nostres, que lluiten per a satisfer els mateixos apetits amb uns mitjans i una tècnica diferents, dins les mateixes condicions imposades pel marc geogràfic. Penso que la història vista d'aquesta manera és l'única que pot interessar el públic de cultura general i l'única —si n'hi ha alguna— que pot servir, com deia Ciceró, de «mestra de la vida».

Vós heu trobat aquest camí i ara el seguireu, n'estic segur, amb el vostre Joan I,²⁸ per al qual disposeu de nodrits reculls documentals, materials de primera mà. Joan I, home tan simpàtic com detestable rei... Moltes vegades he pensat que les últimes generacions de la casa de Barcelona, comptant-hi, és clar, els Sicília i els Urgell, es prestarien a una mena de novel·la *fluvial*, per l'estil de *Les rois maudits*, que tant d'èxit està tenint a França.²⁹

Us felicito per l'estat de la noia. Tant de bo pugueu dir aviat «tot ha anat bé i és un noi», enc que sigui madrileny!

Records molt agraïts de Palma. Saludeu-me la vostra muller, i rebeu una cordial abraçada del vostre «vell» amic

[signatura autògrafa]

27. Manuel Reventós va morir el 1942; Francesc Layret, el 1920. L'advocat i polític Faustí Ballvé i Pallisé (1887-1958) i l'escriptor i historiador Josep Maria Miquel i Vergés (1903-1964) vivien també exiliats a Mèxic.

28. La monografia de Rafael Tasis sobre *Joan I. El rei caçador i músic*, la publica a Barcelona l'editorial Aedos el 1959.

29. Sèrie de novel·les històriques que, deguda a Maurice Druon, comença a publicar-se el 1955 i es basa en les rivalitats per la successió al tron de França a la primera meitat del segle XIV.

4

L. Nicolau d'Olwer
Cerrada de Mazatlán 12
México 11, D. F.

24 de desembre, 1959

Sr. Rafael Tasis
Barcelona

Estimat amic Tasis,

Quan em vàreu anunciar que «tiràveu» al premi Patxot dels Jocs Florals del centenari, ja vaig estar segur que seria vostre.³⁰ Només amb un esforç de treball com el que vós sabeu fer —potser per allò que diem, que «els cansats fan la feina»— era possible reeixir en tan poc temps. El tema em sembla interessant de debò, perquè durant molts anys els Jocs van ésser una mena de balanç anual del moviment catalanista, no sols en el seu aspecte literari. Els escriptors de la meva generació s'hi van girar d'esquena. Encara recordo els fàstics que, en els primers temps d'*El Poble Català*, els llançava des d'aquelles columnes en Manuel de Montoliu —que llavors era revolucionari (no pas solament en literatura) i a qui Gabriel Alomar dedicava «La ciutat futura». Segurament vós, en documentar-vos per tal d'ambientar el vostre estudi, haureu trobat l'article a què em refereixo. Penso que acabava dient: «Preparem-nos a contemplar una vegada més el triomf de la vulgaritat», o cosa semblant: ha passat mig segle i la memòria no sempre és fidel. Penso que era l'any que va tenir la Flor en Bori i Fontestà, amb el seu Comte l'Arnau, i no Josep Carner, com volien els joves.³¹ No sé quina era la poesia de Carner, ni si era bona o dolenta; estic cert, però, que era millor que la premiada, on hi havia versos com aquests, descrivint el cavall del Comte:

com bota, com sua,
com branda la cua,
com salta la neu
reïra de Déu!

30. Els Jocs Florals del centenari es van celebrar aquell any 1959 a París. I Rafael Tasis, en efecte, hi va rebre el premi Patxot pel treball *Els Jocs Florals en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)*, publicat el 1997 per la Diputació de Barcelona. S'hi refereix Josep CAMPS i ARBÓS a «Situació de Rafael Tasis en la literatura catalana del segle XX», dins M. BACARDÍ; F. FOGUET (ed.), *Constel·lació tasiana: contextos i relacions*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2018, p. 56.

31. Era l'any 1905. El poema de Bori i Fontestà es titulava «La nit a Montgrony» i va obtenir l'Englantina; Carner, amb «Llegenda del Montsant», un segon accèssit a la Flor Natural.

És l'únic any, que jo sàpiga, en la història dels Jocs, que hi ha hagut a la mateixa festa protestes sorolloses contra el veredicte. Un grup d'entusiastes carnerians, dirigit per un jove rossellonès, en sentir proclamar el nom de Bori i Fontestà, va engegar a tota veu el «coral»

Catalunya reviurà
per en Bori, per en Bori,
Catalunya reviurà
per en Bori i Fontestà!

A Francesc Matheu les barbes li tremolaven d'ira barrejada amb desconsol, per la profanació.

Els «vells», en canvi, sempre van restar fidels als Jocs Florals, perquè hi veien, amb raó, molt més que una festa literària. Una de les infinites coses que he d'agrair al meu pare és que, molt noi, m'hagués dut cada any als Jocs. Ell era «adjunt», i això em permeté de veure de prop una sèrie de personatges. Quan el poeta, per manca de veu, o per massa emoció o per no saber llegir en públic, no podia donar ell mateix el do de pit, sempre hi havia a punt, amb veu de baríton i modulacions d'orgue, el metge Blanch i Benet o el joier Joaquim Cabot. Aquell, més abrandat i amb gesticulació enèrgica, semblava fet exprés per a les Englantines; Cabot, de gest elegant i reposat, de veu més dolça també, era magnífic per a les Violes; l'un i l'altre escometien de bon grat les Flors —perquè a la variada simfonia de l'amor hi caben tots els tons.

A tants anys de distància recordo encara l'espetec d'entusiasme produït al públic del saló de Llotja per «La Tramuntana», de Frederic Rahola, «La Sardana», de Maragall, i «La Serra», de Joan Alcover³² —i l'englantina «pòstuma» de mossèn Cinto.³³ Recordo també la presidència de Pi i Margall, amb el seu discurs llegit per Vallès i Ribot: jo estava tot just a mig batxillerat i sentia una gran admiració pel «patriarca del federalisme», com li deien tots els diaris, a qui la desfeta de 1898 havia donat consideració de profeta. Recordo, com si ho vegés, el tumult que va alçar el 1902 l'intent d'imposició d'una bandera, i la suspensió consegüent de la festa —acollida pocs mesos després a Sant Martí del Canigó. Dels anys que vaig ésser regidor no n'hi vaig mancar cap, i això em va permetre, en el de la presidència del mariscal Joffre,³⁴ de contribuir a morigerar les apallissades de la sortida. Quan després dels anys catacumbaris va retornar la festa

32. Joan Maragall, «La sardana», Englantina de 1894; Frederic Rahola, «La tramuntana», Englantina de 1897; Joan Alcover, «La Serra», Flor Natural de 1905.

33. Es tracta del poema «Lo Parc» o «L'Exposició Universal», enviat el 1903 per Lluís Carles Viada i Lluch, que en tenia l'autògraf; cf. M. A. VERDAGUER PAJEROLS, *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2004, p. 73-75; i J. VERDAGUER, *Barcelona. Textos per a un llibre*, a cura de F. CODINA i VALLS. Vic. Eumo Editorial; Societat Verdaguer, 2006, p. 274-285.

34. Era el 1920.

pública, una vegada vaig ésser membre del consistori³⁵ [i] vaig prendre part a les deliberacions, però no vaig assistir a la festa, perquè l'endemà començava a Brussel·les l'assemblea de la Unió Acadèmica.

No podré oblidar mai, com un deute que tinc amb els Jocs, impossible de pagar, que en els seus volums vaig aprendre a la meva infantesa de llegir català —i en els mateixos volums que contenien cada any nombre [*sic*] de monografies històriques, vaig començar d'interessar-me per aquesta mena d'estudis.

Bé, perdoneu aquesta digressió que m'ha sortit al pas, quan volia respondre a una qüestió de la vostra lletra. El meu discurs als Jocs Florals de Tolosa 1952 va ésser publicat a la revista *Oc* de l'any següent, que aplega moltes de les «peces» de la festa, de la qual no n'hi ha volum. El meu parlament no té importància, no el vaig poder escriure; és improvisat *sur place*, responent a les paraules que havia dit el *maire* en obrir la festa. Veureu com va anar.

Trobant-me a Europa, perquè el govern mexicà havia encomanat a la Palma³⁶ una missió a Roma, els organitzadors dels Jocs de Tolosa em van incloure a la llista de mantenedors. Per sort la festa es va anar retardant fins al desembre, i com que nosaltres comptàvem d'anar a fer Nadal i Cap d'any al Cherche-Midi³⁷ (qui sap si per darrera vegada!), només va ésser qüestió de que jo m'avancés uns dies, i en comptes de fer un curt vol Roma-París, emprengué un llarguíssim viatge en un vagó destinat a Bordeus, que anava prenent i deixant un seguit de línies normals. El president del consistori, que era el Dr. Jesús Bellido, havia mort, però va semblar escaient de respectar-li a títol pòstum aquell càrrec, de manera que la llista dels mantenedors començava amb †Jesús Bellido, *president*. Era convingut també que la presidència efectiva l'exerciria Josep Carner. En arribar a Tolosa el divendres, els amics m'anunciaven que unes setmanes abans Carner els havia assabentat que no podia assistir a la festa ni trametre el seu discurs; així, l'havien encarregat a Ventura Gassol, membre també del consistori, qui arribaria la nit del dissabte. Em va tocar, doncs, de dir les paraules inaugurals d'una exposició de llibres catalans i de respondre a una entrevista per ràdio. La nit del dissabte vaig haver d'assistir a una representació a la Llar de Germanor Catalana, al temps que uns membres de la comissió organitzadora anaven a rebre el germà Gassol. L'endemà al matí vaig saber que el poeta havia tramès un telegrama, demanant que l'excusessin, ja que un atac de fèrtege l'havia fet baixar del tren a Bordeus. Així, tot em va caure al damunt, perquè jo restava l'únic «català de Catalunya» del consistori. De més hi havia tan sols J. S. Pons, que per ésser ciutadà de Tolosa no volia fer de foraster, i els llenguadocians.

35. Va ser el 1930, amb Joan Maluquer i Viladot a la presidència.

36. Palma Guillén, esposa de Nicolau; cf. la nota 3 (carta 1).

37. Al número 21 del carrer parisenc de Cherche-Midi la família Nicolau hi tenia un petit pis (una *chambre de bonne*), que el 1946 va cedir a Mercè Rodoreda i Armand Obiols.

Em va tocar, doncs, parlar al matí a l'Acadèmia tolosana dels Jocs Florals i a l'Institut d'Estudis Occitans, a més d'assistir a la inauguració del monument a Deodat de Severac (el músic, pare de la que seria Reina de la festa)³⁸ i dinar a tota pressa. A les tres començaven els Jocs. Impossibile de preparar un discurs amb cara i ulls. Després de la festa encara vaig haver de parlar a la recepció que ens donava el Consell Municipal, i per fi al tradicional sopar. Comprendreu que quan dilluns al matí vaig agafar el tren cap a París em va semblar que tornava de mort a vida, després d'aquells dies agitats, com una mena de campanya electoral. Sobre les notes preses i les ressenyes dels diaris tolosencs, em va ésser fàcil, a cop calent, de refer el text del pobre parlament presidencial. Si en trobo còpia, us la trametré.

Tinc moltes ganes de poder llegir el vostre estudi, que és com una vista panoràmica, presa des d'un excel·lent punt de mira per un ull ben expert. A dins de casa és clar que no el podríeu publicar sense inoportunes col·laboracions. A fora, si el Sr. Patxot, que va tenir la idea, molt bona, del tema, es fes càrrec que un treball inèdit és gairebé com un treball inexistent, la cosa seria fàcil.

Dels Jocs Florals celebrats els darrers anys, a l'estil d'aquells dels temps primoriveristes, no en sabia res. El projecte de reforma estatutària sembla que no deu haver anat endavant, i crec que cal alegrar-nos-en. Qualsevol modificació que alterés aquell principi d'exclusivitat que Milà i Fontanals va fer triomfar, seria una ignomínia.

Parlant d'un altre tema. Abans que m'arribés el llibre de Gaziél, havia llegit el vostre article a *Pont Blau*,³⁹ quan el vaig tenir a mans, em mancava lleure de llegir-lo, tot i que m'atreia força, doncs ja sabeu la bona amistat que sempre ens ha unit, en Calvet i jo. Estic d'acord amb la vostra crítica. A part de l'èxit que pugui tenir —que segurament té, per raons anecdòtiques—, és una obra molt important, per qualitat i quantitat. Hi ha pàgines de gran escriptor, que tenen la minuciositat dels naturalistes, dissolta en amplitud d'idees i vessada en estil desenfarfegat i sonor. De vegades fa pensar en Proust —un Proust sense asma i de línia recta, no helicoidal. Em recordo especialment d'aquella ramblejada pel passeig de Gràcia —a la qual vaig restar fidel fins al 1915, quan tot d'un cop vaig deixar la societat, l'esgrima i el cavall per la platja i el càmping. L'enterrament de Verdaguer és també una plana de gran relleu i, per als contemporanis com jo, de profundes ressonàncies cordials.

Com a llibre de memòries, presenta dos aspectes, de valor molt diferent. El d'ordre general, és a dir, el copsar el batec del temps, la característica d'un moment històric, una hora de la nostra vida que sempre enyorarem i mai no podrem reveure, d'aquella *belle époque*, morta entre el 14 i el 18 —en aquest aspecte el llibre de Gaziél em sembla insu-

38. Magali Hauriou.

39. Es tracta de R. TASIS, «Situació de Gaziél», *Pont Blau* (Mèxic), núm. 77, abril 1959, p. 74-79. Reproduït a J. CASTELLANOS (cur.), *Guia de literatura catalana contemporània*, Barcelona: Edicions 62, 1973, p. 369-376, i a R. TASIS, *Lectures de postguerra*, p. 293-302.

perable. Quant a l'aspecte d'ordre particular, al detall anecdòtic, amb facilitat passa del fet històric al fet novel·lat, i del fet novel·lat a la pura invenció. Vós us feu ressò de dubtes sobre «Ella»;⁴⁰ jo, malgrat la nostra vella amistat i la nostra freqüent convivència, mai no n'havia sabut res. És clar que una dada negativa no és cap prova; podria tractar-se d'un secret ben guardat. Aquesta reserva anterior contrastaria amb el fet d'esbataranar-ho ara als quatre vents. Cert. Cert també que amb els anys poden haver variat determinades circumstàncies. I en el fons tant se val. L'important és que el fet, autèntic o novel·lesc, dona motiu a una imatge, o si voleu a una impressió, exacta i suggestiva del París de l'avantguerra. Un altre capítol pot demostrar-se fins a l'evidència que no és històric: aquell del sopar amb l'oncle Pascual a Fornos el dia que Francesc Cambó havia estat derrotat a la Bisbal per Salvador Albert. Aqueixes eleccions que Gaziel data a la primavera de 1909, van tenir lloc el maig del 1910. *Lapsus calami*, equivocació d'un any, perfectament explicable a tanta distància? No. No és que el sopar hagués tingut lloc un any més tard del que diu Gaziel: és que el sopar del dia electoral no va tenir lloc. És invenció de l'autor, que llavors ja feia temps (segons ell mateix reconta) que tornava a ésser a Barcelona, després de l'*intermezzo* parisenc amb «Ella». Tant se val! Què hi fa, si el capítol d'aquell sopar inventat ens dona una imatge fidel de l'estat d'esperit madrileny respecte la qüestió catalana? Memòries del temps, sí; memòries de fets, no sempre.⁴¹

Literatura a part, el llibre de Gaziel deixa sovint un regust agre. La qüestió familiar, per exemple, i la manera acostumada d'accentuar el caire negatiu de les coses i de les persones, més que no pas el positiu. Ara, la descripció del nostre món literari de començaments del segle, vull dir anterior al 1914, pot ésser cruel, però em sembla exacta. No hi ha dubte, produeix un cert xoc la preocupació econòmica de Gaziel: l'escriptor que no és un amateur, sinó un professional, ha de viure de la ploma, i com la ploma catalana no manté l'home que l'aguanta... Enfront d'això, vós evoqueu l'actitud dels que, malgrat tot, abans, ara i sempre no han claudicat i fan mans i mànigues per a viure del que sigui, mantenint la ploma fidel a la llengua pròpia. Exacte; però precisament, si aquesta conducta és tan meritòria, tan digna de llaor i d'admiració, és pel fet d'ésser una actitud heroica —i l'heroisme no és qualitat comuna ni exigible a tothom.

El cas Gaziel penso que s'esclareix comparat amb el cas Maragall. Aquest, evidentment, no feia periodisme castellà al Brusi (i és aquesta la major part de la seva producció) per unes quantes pessetes que no necessitava, i que en un moment determinat va llançar per la borda; tampoc pel gust d'escriure en castellà: el seu gust era de fer-ho en català. Per què, doncs? Per la vocació periodística de comentar cara al públic fets actuals. Cosa ben diferent del gust de la creació literària, que és un plaer

40. Entre altres destinataris, Gaziel dedica *Tots els camins duen a Roma* a «l'impossible oblit d'un cor sense tara, "ELLA"».

41. Sobre Gaziel i sobre el seu llibre de memòries, cf. també L. NICOLAU D'OLWER, *Cartes a Herminia Grau i Aymà*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 178-181 (cartes 118, 119 i 120).

complet en ell mateix i se l'hauria pogut donar Robinson a l'illa solitària. El periodista necessita públic, i a casa nostra el públic —àdhuc el catalanista, trist és confessar-ho— llegia de preferència diaris escrits en castellà: el tiratge dels diaris catalans era molt inferior al nombre dels vots catalanistes depositats a les urnes electorals —i si els diaris castellans recolzaven una candidatura, era segur el seu naufragi.

Aquests fets paradoxals expliquen que no sols Miquel S. Oliver i Gaziol, que hi trobaven el *modus vivendi*, sinó també Maragall, que no en vivia, fessin periodisme en llengua castellana.

El cas de l'Ors és diferent. I molt trist. Ell va posar-se a escriure en castellà per força. Al mateix temps que —per una maniobra llargament meditada i una campanya insidiosa a cau d'orella— va perdre el seu lloc a la burocràcia de la Mancomunitat, li van treure les seves càtedres, el van destituir de secretari de l'Institut (en una sessió on només jo vaig defensar a peu i a cavall el seu cas, recolzat feblement i marginalment per dos membres de la secció de Ciències) i li van tallar en sec la seva col·laboració a *La Veu...* Tot allò que escrivís en català s'ho hauria de guardar als seus calaixos, en espera de temps millors, que certament haurien arribat. Entretant, però, de què viuria? Màrius Aguilar, director llavors d'*El Día Gráfico*, li va donar acollida, publicant-li en forma de fulletó unes converses o memòries o no recordo què «d'Octavi de Romeu» (el «Pantarca», segons nom que va demanar-me), on diàriament constava «traducción del catalán». Després, se li obrien portes més amples a Madrid. Jo no vaig defensar ni defensaré l'actitud que més tard va prendre (personalment li vaig dir el meu parer, i no li vaig agrair la dedicatòria que em va fer de l'edició d'un dels seus volums); el que he dit i repeteixo és que l'Ors no se'n va anar, sinó que el van foragitar; i que els mateixos que, per dir-ho així, van expulsar-lo de l'exèrcit, el qualifiquessin de desertor, em sembla un xic fort de sal.

Jo penso que aquest problema econòmic de l'escriptor és d'una transcendència incalculable per a la nostra literatura —i en general, per a la nostra cultura. Abans es mantenia dreta damunt dos suports: els herois, de qui he parlat, i els burgesos lletraferits i estudiosos. Avui aquesta mena de burgesos desapareix, en desaparèixer la vella burgesia (la dels nous rics és tota una altra cosa); restaran només els herois, cada vegada més heroics, perquè la vida és cada dia més difícil. El pervindre no em sembla gens falaguer, si no es pot tornar a disposar de fonts amb aixetes, i si els mecenes no troben res millor que fer sortiges. En fi, deixeu-me el consol de pensar que tot això són cabòries de vell, que veu les coses negres, perquè ja està a punt de saltar el marge —però que és una cabòria irreal, i que si no estem millor, almenys no estem pitjor que abans.

El *Courrier* de la UNESCO va precipitar-se a anunciar la meva antologia.⁴² De fet, no vaig poder trametre l'original a Washington fins entrat agost. Total, més de mil

42. Es tracta de *Cronistas de las culturas precolombinas. Antología*, publicada pòstumament a Mèxic pel Fondo de Cultura Económica el 1963. En aquesta obra, encarregada per la Unió Panamericana, Nicolau s'hi refereix també en una carta del 7 de setembre de 1959 a Herminia Grau; cf. *ibídem*, p. 176-177 (carta 118).

planes mecanografiades, de les quals he hagut de repassar acuradament tres còpies, perquè ja no les tornaré a veure, que han de ser respectivament per a l'edició original, la traducció francesa i l'anglesa. Ara, de quan sortirà el llibre no en tinc cap idea. Organitzacions tan complicades i burocratitzades com l'OEA i la UNESCO no solen ésser gens ràpides a moure's.

Això vol dir que estic bregant de nou en el segle XIII. Tinc concebut l'Abelard en XIV capítols;⁴³ els I-IX estan fets, però no repassats. El repàs vull emprendre'l un cop acabada l'obra i fer-lo sense interrupció. Cada dia treballo unes quantes hores a l'Abelard, però naturalment no hi puc treballar tot el dia. El capítol xè m'ha donat molta feina, perquè hi insereixo la famosa correspondència, que tan populars va fer els dos amants entre el públic de l'època romàntica. Els capítols que manquen també seran llargs de fer, perquè em caldrà traduir molts textos llatins.

Sense deixar l'Abelard i les tasques necessàries, n'he fet alguna altra de plaent, com és ara una *mise au point* de les descobertes de nous textos menandrina. Això m'ha permès de «rejovenir-me», reprenent un tema que vaig estudiar cinquanta anys enrere, a la meua tesi doctoral.⁴⁴ D'altres treballs hi ha en cartera, com l'edició parcial de Muntaner (capítols d'Orient), que em tenen demanada de Brussel·les.⁴⁵ Com veieu, tot i que ja sento que els anys em pesen un xic, seguint els vostres consells prenc l'exemple d'il·lustres guetos com Churchill —ell, però, encara du el puro a la boca, i jo n'he perdut ja la memòria...

De la meua salut no sé exactament què dir-vos. De l'asma estic millor, no m'ofego tant i fa temps que no he sofert cap atac fort; en canvi, ara és la sang que fa fantasies: produeixo poc sucre i massa sal, amb les consegüents molèsties.

Espero que amb el temps passat des de la vostra lletra, haureu pogut acabar el Joan I.⁴⁶ Desitjo llegir-lo, per a veure si vós, que l'heu estudiat a fons, em confirmeu o em modifiqueu el concepte que en tinc per una coneixença massa superficial. Em sembla un personatge simpàtic i un rei molt per sota de la mitjana que havia donat la seva casa; un veritable «fi de dinastia», com va ésser-ho amb el seu germà Martí. El procés contra els seus curials el veig a la mateixa llum que vós. És un cas de lluita entre «camarillas». Calia desviar contra uns bocs emissaris l'antipatia que el poble —«la terra», com diu Torrelles— sentia contra el difunt. Malgrat la fonda i antiga devoció que tinc a Bernat Metge —del qual tenia escrita una biografia documentada, que va morir en la forma que podeu pensar—, jo no posaria les mans al foc en defensa d'aquell gran, magnífic prosista, que judicialment apareix com a reincident. Sovint val més no conèixer els autors «personalment».

43. El magne estudi de Nicolau d'Olwer sobre Abelard, redactat al llarg de dos decennis, no es va publicar fins més de cinquanta anys després d'aquesta carta: *Pere Abelard. Un humanista del segle XII*, Santa Coloma de Queralt: Obrador Edèndum, 2015.

44. Nicolau d'Olwer es va doctorar en Filosofia i Lletres, en efecte, amb una tesi sobre el teatre de Menandre, publicada el 1911.

45. Aquesta edició projectada de la *Crònica* de Ramon Muntaner no va arribar a veure la llum.

46. Tasis va publicar aquell mateix any 1959 una monografia històrica sobre *Joan I. El rei caçador i músic*.

Em plauen molt les noves que em doneu del vostre estudi sobre la premsa,⁴⁷ que heu tingut temps de revisar i augmentar. Treballs d'aquesta mena mai no s'acaben, i cal que per fi arribi l'editor reclamant amb urgència el text.

Vaig rebre, i no cal dir com us l'agraeixo, l'exemplar que m'adreçàveu d'*Un home entre herois*.⁴⁸ Em desplaui que no passés de poques representacions, sobretot havent-lo representat, com dieu, de forma satisfactòria. Ho hauria atribuït a que la gent que no ha viscut els «nostres» temps de la Guerra Gran, potser s'ho prendria com una cosa irreal i incompreensible. Veig que l'explicació ha de tenir abast més ample, que cobreixi també altres obres ben diferents. El públic té una fidelitat gatesca pels locals, i abans que s'avesi a anar al Guimerà del carrer del Pi, com abans anava al Romea del carrer de l'Hospital, passarà temps. La vostra versió del *Volpone*⁴⁹ va arribar-me quan ací n'estava posant en escena una traducció castellana el Teatro Universitario, que és una institució molt interessant —quan no dona obres del seu director, Solórzano, un guatemaltec resident a Mèxic, autor trans-cen-den-tal. *Volpone* el vaig conèixer —vós segurament també— en la versió cinematogràfica que protagonitzava Reimu.⁵⁰ Penso que tornat a filmar en tecnicolor, si tenia bons intèrprets com la versió blanc-negra, seria d'un èxit esclatant. Un tecnicolor, és clar, que reproduís amb exactitud aquella gamma tan matisada del cel, l'aigua, les veles i les parets de Venècia.

Això em fa pensar amb el nostre amic Eduard,⁵¹ que està servint a Mèxic els millors films europeus. El seu estat és el mateix: bé de cap, tardà de paraula i molt insegur d'ell mateix en els moviments. Ara el seu fill i homònim (el nostre fillol, a qui de menut deien Doudou) ja ha acabat el *bacho*⁵² francès i l'està ajudant a la gerència del negoci —on està destinat a substituir-lo. Enmig de la gran desgràcia, han tingut molta sort amb els nois —sort ajudada, val a dir, perquè tant ell com la Pilar han sabut dur-los molt bé.

Ara és molta moda parlar malament de la joventut que puja, i la veritat és que n'hi ha de seques i de verdes; jo crec tanmateix que la culpa és més aviat dels pares. Ho veig amb els nostres amics, així catalans com mexicans: han tingut mal resultat amb els fills aquells —nombrosos— que «els han fet i els han deixat estar», no pas aquells

47. La *Història de la premsa catalana*, obra de Rafael Tasis i de Joan Torrent, la publica en dos volums l'editorial Bruguera el 1966.

48. Aquesta «tragicomèdia en tres actes» de Rafael Tasis la publica a Barcelona l'editorial Nereida el 1958.

49. D'aquesta cèlebre obra del dramaturg anglès Ben Jonson, Tasis en va fer una adaptació catalana, publicada a Palma per l'editorial Moll el 1957.

50. No consta que l'actor francès Jules Muraire (més conegut amb el sobrenom de Raimu, no pas Reimu) protagonitzés cap versió cinematogràfica de *Volpone*. Nicolau es deu referir a la pel·lícula que, amb aquest títol, va dirigir Maurice Tourneur el 1941 i en la qual Raimu no va participar.

51. Es tracta de l'advocat Eduard Ragasol i Sarrà (1901-1962), amic i coreligionari de Nicolau pel fet de militar tots dos a Acció Catalana; a l'exili de Mèxic, Ragasol es dedicava a importar films francesos i a gestionar cinemes.

52. Abreviatura de *baccalauréat*.

que n'han pres cura. És molt bo que el vostre fill s'hagi donat a l'excursionisme. Físicament és el millor de tots els esports, i moralment forma el caràcter. Demés, el sortir de la cleda ciutadana és una lliçó de coses insubstituïble.

A propòsit del poble aspre i ardit, he mirat un text, que potser és el primer on surt el seu nom: l'epicedi⁵³ a llaor del comte Berenguer IV, que publico a l'Escola poètica de Ripoll.⁵⁴ El vell manuscrit (s. XI^è) dona la grafia Siurana, i qualifica el lloc de «muntanya de gegants»:

Sensi Lorca virum tantum
et Siurana, mons gigantum.

Com que en aquells temps encara es distingien els sons *si* i *ci*, cal pensar que aquella és la forma correcta, per bé que ja estàvem avesats a l'altra, que s'havia fet tradicional.

El que em dieu d'una part del jovent és reconfortant, encara que es refereixi només a minories selectes, perquè suposo que els altres no són pas clodoaldets,⁵⁵ sinó simplement gent sense cabòries, més o menys idiotitzats per l'esport-espectacle, el cinema dolent, la ràdio poca-solta i la televisió —si també teniu aquesta plaga, que ací i a tota l'Amèrica és cosa embrutidora. També és una dada positiva l'activitat de l'Acadèmia dels Jesuïtes, gent intel·ligent i que no juga a perdre.

Demà, que és Nadal, farem a casa l'Eduard i amb els Moles⁵⁶ el tradicional dinar amb l'indiote. (Com que Mèxic és la pàtria del «guajolote» i en mengen habitualment, no se'ls acut que pugui ésser el plat fort d'una festa grossa.) Els mexicans fan «nochebuena» i no fan dinar de Nadal com els catalans. Ara, com que nosaltres estem cama ací cama allà, ens toca festa doble... Agraïxo molt als nostres amics que ens cridin entorn de la seva taula. Palma i jo tots sols, com cada dia, no ens semblaria Nadal.

Hauria volgut que aquesta us arribés a temps per a desitjar-vos ben cordialment les felices festes a vós, a l'Emília i a tots. Refiant-me'n, no us vàrem trametre un christmas —i ara resulta que aquesta serà tocatardana. La tindreu almenys per a l'any nou.

Un pròsper 1960, sense maldecaps i obert a l'esperança, són els vots de la dona i meus per a tots vosaltres, els que manteniu la soca a Barcelona i el plançó que ja us ha donat dues netes a Madrid —i si pot ésser, que arribi també un net.

Saludeu els bons companys i rebeu una forta abraçada del vostre amic
[signatura autògrafa]

53. Poema de la lírica grega antiga que es recitava en les cerimònies fúnebres en elogi del difunt. Del grec *ἐπί* (damunt de o davant de) i *κηδός* (cadàver), «epicedi» va acabar sent sinònim de «complanta».

54. Nicolau va publicar l'article «L'Escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII» a l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* corresponent als anys 1915-1919, p. 3-84.

55. Relatiu a sant Clodoald —sacerdot del regne d'Orleans del segle VI conegut posteriorment per Saint Cloud—, aquest adjectiu sembla equivalent a «religiosos».

56. Es refereix a l'advocat Lluís Moles i Marquina (1899-1966) i a la seva família; militant d'ERC, vivia també exiliat a Mèxic i, com Eduard Raguasol, era molt amic de Nicolau.